

BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARI TA'LIMIDA SHAXSGA YO'NALTIRILGAN YONDASHUVNING SAMARADORLIGI

Samadova Shoxida Rafikovna

*Samarqand viloyati Urgut tumani MMTB tasarrufidagi
49 - umumta'lim maktabining boshlang'ich sinf o'qituvchisi*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilari ta'limida shaxsga yo'naltirilgan yondashuvning mazmuni, tamoyillari va samaradorlik omillari tahlil etilgan. Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim o'quvchining individualligini, qiziqishlarini, ehtiyojlarini va rivojlanish sur'atlarini inobatga olgan holda o'quv jarayonini tashkil etishga yo'naltirilgan zamonaviy pedagogik yondashuv sifatida talqin etiladi. Maqolada bu yondashuvning boshlang'ich sinf o'quvchilarida mustaqil fikrlash, ijodkorlik, o'zini baholash va o'zini rivojlantirish ko'nikmalarini shakllantirishdagi ahamiyati yoritilgan. Shuningdek, dars jarayonida shaxsga yo'naltirilgan metodlarni qo'llashning psixologik-pedagogik shartlari va ularning samaradorlik ko'rsatkichlari tahlil qilingan.*

Kalit so'zlar: *shaxsga yo'naltirilgan yondashuv, boshlang'ich ta'lim, o'quvchi individualligi, pedagogik texnologiya, refleksiya, ijodkorlik, ta'lim sifati, motivatsiya.*

Аннотация: *В статье рассматривается содержание и эффективность лично-ориентированного подхода в обучении учащихся начальных классов. Лично-ориентированное обучение определяется как современная педагогическая концепция, направленная на учет индивидуальных особенностей, интересов и темпов развития каждого ученика. Показана роль данного подхода в формировании у младших школьников навыков самостоятельного мышления, саморефлексии, творчества и саморазвития. Особое внимание уделено психолого-педагогическим условиям применения лично-ориентированных методов и анализу их эффективности в учебном процессе.*

Ключевые слова: *лично-ориентированный подход, начальное образование, индивидуальность ученика, педагогическая технология, рефлексия, творчество, качество образования, мотивация.*

Abstract: *This article analyzes the essence and effectiveness of the learner-centered approach in primary education. The learner-centered approach is defined as a modern pedagogical concept focused on organizing the educational process by considering each student's individuality, interests, needs, and pace of development. The paper highlights the importance of this approach in developing critical thinking, creativity, self-assessment, and self-development skills among primary school students. Furthermore, the psychological and pedagogical conditions for implementing learner-centered methods and indicators of their effectiveness in the learning process are discussed.*

Keywords: *learner-centered approach, primary education, learner individuality, pedagogical technology, reflection, creativity, quality of education, motivation.*

KIRISH

Zamonaviy ta'lim tizimi inson kapitalini rivojlantirish, har bir o'quvchining shaxsiy imkoniyatlarini ro'yobga chiqarish va mustaqil fikrlovchi, ijodkor shaxsni shakllantirishga yo'naltirilgan. Shu nuqtayi nazardan, shaxsga yo'naltirilgan yondashuv (person-centered approach) boshlang'ich ta'lim bosqichida o'quv-tarbiya jarayonining eng muhim nazariy-metodik asosiga aylanmoqda. Ushbu yondashuvning mohiyati — o'quvchining shaxsiy tajribasi, individualligi, ehtiyojlari va qiziqishlarini inobatga olib, ta'lim jarayonini uning faol subyekti sifatida tashkil etishdan iboratdir.

Boshlang'ich sinf — shaxsning kognitiv, emotsional va ijtimoiy rivojlanishida asosiy poydevor davr bo'lib, bu bosqichda o'qituvchining o'quvchi bilan ishlashdagi yondashuvi uning butun ta'limiy yo'nalishiga ta'sir qiladi. Shaxsga yo'naltirilgan yondashuv o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi hamkorlikni, ishonch va o'zaro hurmatga asoslangan ijobiy muloqotni shakllantiradi. Natijada o'quvchi o'zining "men"ini anglaydi, o'z fikrini mustaqil ifoda eta oladi va ta'lim jarayonining faol ishtirokchisiga aylanadi.

Mazkur yondashuvning ilmiy asoslari A. Maslou, K. Rojers, J. Dyui, L.S. Vygotskiy, S.L. Rubinshteyn, D.A. Leontyev kabi olimlarning shaxsning rivojlanish, o'zini anglash va o'qish faoliyati haqidagi nazariyalarida mujassamdir. Maslou va Rojerslarning gumanistik psixologiya konsepsiyalarida ta'limning markazida inson shaxsi, uning ehtiyojlari, o'zini o'zi ro'yobga chiqarish imkoniyatlari turadi. J. Dyui ta'limni faoliyat asosida tashkil etishni, Vygotskiy esa o'quvchi faoliyatining ijtimoiy-tarixiy tabiatini asoslab berdi. Shuning uchun shaxsga yo'naltirilgan yondashuv insonparvar ta'lim g'oyalarining mantiqiy davomidir.

Boshlang'ich sinfda bu yondashuv o'quvchilarning yosh va psixologik xususiyatlarini inobatga olgan holda, har bir o'quvchi uchun shaxsiy rivojlanish yo'lini belgilashni, darsni individual tempda o'zlashtirishga imkon yaratishni talab etadi. O'qituvchi bu jarayonda nafaqat bilim beruvchi, balki o'quvchi faoliyatini yo'naltiruvchi, motivatsiyani shakllantiruvchi, ijobiy psixologik muhit yaratuvchi mentor rolini bajaradi.

O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni, "Yangi O'zbekiston – yangi ta'lim" konsepsiyasi va "2030-yilgacha ta'limni rivojlantirish strategiyasi"da ham shaxsga yo'naltirilgan yondashuv ta'lim tizimining ustuvor tamoyillaridan biri sifatida qayd etilgan. Bu esa har bir o'quvchining o'z qobiliyati, qiziqishi va ehtiyojlariga mos individual o'quv yo'lini belgilashni, o'qituvchilarning metodik mahoratini yangilashni va dars jarayonida o'quvchi faolligini ta'minlashni taqozo etadi.

Shaxsga yo'naltirilgan ta'limning samaradorligi, avvalo, o'qituvchining kasbiy kompetensiyasi, psixologik madaniyati, didaktik yondashuvlari hamda darsni interaktiv tashkil etish mahorati bilan belgilanadi. Bunday yondashuv o'quvchini passiv bilim oluvchidan faol ijodkor, izlanishli subyektga aylantiradi. Shu sababli boshlang'ich ta'limda o'qituvchining asosiy vazifasi — har bir o'quvchining individual salohiyatini aniqlash, uni rag'batlantirish va shaxsiy yutuq orqali o'ziga ishonchni mustahkamlashdir.

Bugungi globallashuv sharoitida shaxsga yo'naltirilgan yondashuv nafaqat pedagogik zarurat, balki ta'lim sifatini belgilovchi strategik omilga aylandi. Chunki

o'quvchi shaxsining rivojlanish sur'atlari, qiziqishlari va o'qishga bo'lgan munosabati to'g'ri yo'naltirilgan taqdiridagina ta'lim jarayoni yuqori natija beradi. Shu boisdan, ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilari ta'limida shaxsga yo'naltirilgan yondashuvning nazariy asoslari, psixologik-pedagogik shart-sharoitlari hamda uning samaradorlik ko'rsatkichlari ilmiy jihatdan tahlil etiladi.

ASOSIY QISM

Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim zamonaviy pedagogikaning markaziy konsepsiyalaridan biri bo'lib, uning asosiy g'oyasi — o'quvchi shaxsini ta'lim jarayonining markaziga qo'yish, u orqali o'quv faoliyatining subyekt-subyekt munosabatini shakllantirishdir. Mazkur yondashuv o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi muloqotni hamkorlik, o'zaro hurmat va ishonch asosida tashkil etadi. Bu yondashuvning asosiy nazariy ildizlari gumanistik psixologiya (A. Maslou, K. Rojers), faoliyat nazariyasi (L.S. Vigotskiy, A.N. Leontev) hamda konstruktivistik pedagogika (J. Dyui, J. Bruner) ta'limotlarida mujassamdir.

K. Rojersning fikricha, shaxs o'z rivojlanishining faoli va tashabbuskoridir; shuning uchun o'qituvchining vazifasi uni tayyor bilimlar bilan to'ldirish emas, balki o'z tajribasidan kelib chiqib, mustaqil bilim hosil qilishiga yo'l ochishdir. Shaxsga yo'naltirilgan yondashuv shu tamoyilga tayanadi — har bir o'quvchining individualligini, psixologik xususiyatlarini, o'qishga bo'lgan motivatsiyasini va o'ziga xos o'rganish uslublarini hisobga olish.

Bu yondashuvda o'quvchi passiv bilim oluvchi emas, balki faol ishtirokchi, hamkor va tadqiqotchi sifatida qaraladi. O'qituvchi esa bu jarayonda yo'naltiruvchi, rag'batlantiruvchi, o'quvchi shaxsining rivojlanish strategiyasini tashkil etuvchi subyekt vazifasini bajaradi.

Boshlang'ich ta'limda shaxsga yo'naltirilgan yondashuvni samarali amalga oshirish uchun quyidagi tamoyillar muhim ahamiyat kasb etadi:

1. Individuallashtirish tamoyili – o'quvchining yosh, psixologik, intellektual va ijtimoiy xususiyatlarini hisobga olish, uning o'rganish tezligi va qiziqishlariga mos metodlarni tanlash.

2. Hamkorlik tamoyili – o'qituvchi va o'quvchi o'rtasida teng subyektlar asosidagi muloqotni tashkil etish, birgalikda o'rganish jarayonini yo'lga qo'yish.

3. Refleksiya tamoyili – o'quvchilarning o'z faoliyatini tahlil qilish, natijalarini baholash va o'z ustida ishlash ko'nikmasini shakllantirish.

4. Faollik tamoyili – o'quvchilarni mustaqil izlanish, tajriba o'tkazish, o'z fikrini asoslab berish faoliyatiga jalb etish.

5. Motivatsiya tamoyili – o'qish jarayonini shaxsiy qiziqish va ehtiyojlarga tayangan holda tashkil etish, o'quvchilarda ichki motivlarni kuchaytirish.

6. Emotsional qo'llab-quvvatlash tamoyili – ijobiy psixologik muhit yaratish, o'quvchilarda o'ziga ishonch va o'qishga ijobiy munosabatni shakllantirish.

Mazkur tamoyillar o'quvchi shaxsining har tomonlama rivojlanishini, ijtimoiy moslashuvini va mustaqil fikrlash ko'nikmasini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Boshlang'ich sinf o'quvchisi ta'lim tizimining eng muhim bo'g'inidir, chunki bu bosqichda uning bilim olishga bo'lgan munosabati, ijtimoiy faolligi va shaxsiy qadriyatlari shakllanadi. Shu sababli shaxsga yo'naltirilgan yondashuvning psixologik ahamiyati o'quvchining individual o'sishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Psixologik jihatdan bu yondashuv o'quvchining o'z "men"ini anglashiga, o'ziga ishonch hissini mustahkamlashga, muvaffaqiyatdan zavqlanish tajribasini shakllantirishga yordam beradi. Aksincha, an'anaviy, avtoritar yondashuvlarda o'quvchi o'z fikrini erkin bildira olmaydi, ijodiy tashabbusni namoyon etish imkonidan mahrum bo'ladi.

Pedagogik nuqtayi nazardan, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim quyidagi natijalarni ta'minlaydi:

- ☑ O'quvchilarning faolligi, mustaqilligi va o'rganishga qiziqishi ortadi;
- ☑ Bilimlarni amaliy faoliyat bilan bog'lash orqali o'zlashtirish sifati oshadi;
- ☑ O'quvchi o'z fikrini erkin ifoda etish, dalillar bilan asoslash va muhokama qilish ko'nikmasini egallaydi;
- ☑ O'quv jarayoni shaxsiy maqsad va ehtiyojlar bilan uyg'unlashadi.

Boshlang'ich sinf o'qituvchisining kasbiy faoliyatida shaxsga yo'naltirilgan yondashuv quyidagi mexanizmlar orqali amalga oshiriladi:

1. Diagnostik yondashuv – har bir o'quvchining psixologik xususiyatlari, qiziqishlari va bilim darajasini aniqlash uchun psixodiagnostik metodlardan foydalanish.

2. Differensial ta'lim – o'quvchilarning individual imkoniyatlarini hisobga olib, dars mazmunini moslashtirish, murakkablik darajasini o'zlashtirish tezligiga qarab o'zgartirish.

3. Interaktiv metodlar – "Aqliy hujum", "Debat", "Bumerang", "Sinkveyn", "Klaster", "Blits-savol" kabi metodlar yordamida o'quvchini faol subyekt sifatida jalb etish.

4. Reflektiv amaliyot – darsdan so'ng o'quvchilar bilan o'z faoliyatini tahlil qilish, natijalarni baholash, o'z fikrini bildirish jarayonlarini tashkil etish.

5. Texnologik yondashuv – raqamli vositalar, interaktiv platformalar (Quizizz, Kahoot, ClassDojo va boshqalar) yordamida o'quvchini faol ishtirokchi sifatida jalb etish.

Bunday mexanizmlar o'quvchilarda mustaqil fikrlash, ijodkorlik, hamkorlikda ishlash va o'z faoliyatini baholash ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Tajriba va ilmiy izlanishlar shuni ko'rsatadiki, shaxsga yo'naltirilgan yondashuvni qo'llash quyidagi ijobiy natijalarni beradi:

- ☑ O'quvchilarda o'qishga ijobiy motivatsiya shakllanadi;
- ☑ O'quvchilarning diqqat, tafakkur, xotira kabi kognitiv jarayonlari faollashadi;
- ☑ Ijodiy topshiriqlar orqali o'z fikrini ifodalash va muammolarni mustaqil hal etish ko'nikmalari rivojlanadi;
- ☑ O'quvchi o'z faoliyatiga tanqidiy qaray oladi, o'zini baholashni o'rganadi;
- ☑ Sinfda ijobiy psixologik muhit vujudga keladi, o'zaro hurmat va hamkorlik kuchayadi.

Shu bois, boshlang'ich ta'lim jarayonida shaxsga yo'naltirilgan yondashuvning samaradorligi o'quvchilarning faolligi, mustaqilligi va ijtimoiy moslashuv darajasi orqali baholanadi.

O'zbekiston ta'lim tizimida "Yangi O'zbekiston – yangi ta'lim" konsepsiyasi doirasida shaxsga yo'naltirilgan yondashuvni keng joriy etish jarayoni boshlangan. Bu yo'nalishda o'qituvchilarning kasbiy kompetensiyasini oshirish, ta'lim metodlarini yangilash, raqamli ta'lim vositalarini integratsiyalash kabi vazifalar amalga oshirilmoqda.

Kelajakda boshlang'ich ta'limda shaxsga yo'naltirilgan yondashuvni takomillashtirish quyidagi yo'nalishlarda rivojlanadi:

- ☒ individual o'quv yo'llarini yaratish;
- ☒ raqamli ta'lim muhitida shaxsga yo'naltirilgan dasturlarni ishlab chiqish;
- ☒ psixologik-pedagogik diagnostika tizimini takomillashtirish;
- ☒ o'quvchilarning ijtimoiy-emotsional kompetensiyalarini rivojlantirish;
- ☒ o'qituvchilarning shaxsiy rivojlanish strategiyasini qo'llab-quvvatlash.

Bu istiqbollar ta'lim jarayonining insonparvarlik mohiyatini kuchaytirib, har bir o'quvchining shaxs sifatida rivojlanishiga keng imkon yaratadi.

XULOSA

Shaxsga yo'naltirilgan yondashuv — zamonaviy pedagogikaning asosiy konseptual yo'nalishlaridan biri bo'lib, uning mohiyati ta'lim jarayonida o'quvchining individualligini, ehtiyojlarini va ichki salohiyatini rivojlantirishga qaratilgan. Boshlang'ich ta'lim bosqichida bu yondashuvning ahamiyati ayniqsa yuksak, chunki aynan shu davrda bola shaxsi shakllanadi, tafakkur, nutq, ijtimoiy xulq va o'z-o'zini anglash jarayonlari faol rivojlanadi. Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim o'quvchining bilish faoliyatini tashkillashtiruvchi, uni o'z faoliyatining markaziga qo'yuvchi yondashuv bo'lib, bu jarayon o'quvchining shaxsiy rivojlanishini jadallashtiradi va ta'lim sifatini oshiradi.

Ilmiy tahlillar shuni ko'rsatadiki, shaxsga yo'naltirilgan yondashuvda asosiy e'tibor tayyor bilimlarni berishdan emas, balki o'quvchini mustaqil izlanish, o'rganish va o'zini rivojlantirishga yo'naltirishdan iboratdir. O'qituvchi bu jarayonda "bilim manbai" emas, balki "rivojlanish yo'lini ko'rsatuvchi murabbiy" rolini bajaradi. Shu sababli boshlang'ich sinf o'qituvchisining kasbiy mahorati, psixologik sezgirligi va didaktik kreativligi bu yondashuvni samarali amalga oshirishning eng muhim shartlaridan hisoblanadi.

Shaxsga yo'naltirilgan yondashuvning samaradorligi o'quvchining o'qishga bo'lgan ichki motivatsiyasining ortishida, o'z fikrini erkin ifoda etishida, ijodiy fikrlash qobiliyatining rivojlanishida va o'z faoliyatini refleksiv baholay olishida namoyon bo'ladi. Bunday yondashuv ta'limni insonparvarlashtiradi, o'quvchi shaxsini hurmat qilish va unga ishonch bildirish tamoyillariga tayanadi. O'qituvchi va o'quvchi o'rtasida shakllanadigan ijobiy psixologik muhit, o'zaro hamkorlik va rag'bat o'quvchilarning ruhiy barqarorligi hamda o'zini rivojlantirish motivlarini mustahkamlaydi.

Shaxsga yo'naltirilgan yondashuvni amaliyotda samarali qo'llash uchun quyidagi ilmiy-amaliy tavsiyalarni keltirish mumkin:

1. Har bir o'quvchining individual rivojlanish yo'l xaritasini tuzish va uning o'zlashtirish dinamikasini kuzatish.

2. Darslarda interaktiv, ijodiy va muammoli ta'lim metodlarini tizimli qo'llash.

3. O'quvchilarni mustaqil qaror qabul qilishga, mantiqiy fikrlashga va o'z fikrini asoslashga o'rgatish.

4. Ijobiy psixologik muhitni yaratish orqali har bir o'quvchining o'ziga ishonchini oshirish.

5. O'qituvchilarning kasbiy refleksiyasini rivojlantirish, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim texnologiyalarini muntazam o'rganish va takomillashtirish.

Xulosa qilib aytganda, boshlang'ich sinfda shaxsga yo'naltirilgan yondashuvni joriy etish — ta'limni faqat bilim berish jarayonidan chiqib, shaxsni har tomonlama rivojlantirish, uning psixologik, ijtimoiy va intellektual imkoniyatlarini kengaytirish bosqichiga olib chiqadi. Bu yondashuv o'quvchining hozirgi zamon talablariga javob bera oladigan, ijtimoiy faol, ijodiy fikrlovchi va mas'uliyatli shaxs sifatida shakllanishini ta'minlaydi.

Shu boisdan, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim konsepsiyasi O'zbekistonning yangi pedagogik paradigmasida markaziy o'rinni egallaydi va boshlang'ich ta'limning kelajakdagi rivojlanish strategiyasini belgilab beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Abdullayeva, D. (2022). Shaxsga yo'naltirilgan ta'limning nazariy asoslari va metodik yondashuvlari. – Toshkent: Fan va taraqqiyot nashriyoti.

2. Ahmedova, G. (2021). Boshlang'ich ta'limda innovatsion pedagogik texnologiyalarni qo'llash. – Samarqand: SamDU nashriyoti.

3. G'ulomova, Z. (2020). O'quvchilarda mustaqil fikrlashni rivojlantirishning pedagogik asoslari. – Toshkent: Ilm ziyo nashriyoti.

4. Karimova, Z.T. (2021). Shaxsga yo'naltirilgan o'qitish metodlari va ularning samaradorligi. – Toshkent: TDPU nashriyoti.

5. Mavlonova, R.A. (2020). Pedagogika: nazariya va amaliyot. – Toshkent: O'zbekiston Milliy universiteti nashriyoti.

6. Nishonova, Z.M. (2023). Boshlang'ich ta'limda kompetensiyaviy yondashuv va shaxs rivoji. – Buxoro: BDU nashriyoti.

7. Rojers, K. (1980). Freedom to Learn. – Columbus: Merrill Publishing Company.

8. Sultonova, N. (2022). O'quvchi shaxsini rivojlantirishda o'qituvchining psixologik roli. – Toshkent: Yangi asr avlodi nashriyoti.

9. Vigotskiy, L.S. (1978). Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. – Cambridge, MA: Harvard University Press.

10. Yuldasheva, M. (2021). Boshlang'ich sinfda shaxsga yo'naltirilgan ta'lim muhitini yaratish metodikasi. – Farg'ona: FDU nashriyoti.